

ЛІСОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО В УКРАЇНІ, ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ І РЕФОРМУВАННЯ НА ШЛЯХУ ДО РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

О.І. Фурдичко, В.Н. Бондар

Інститут агроекології і природокористування НААН

Досліджено інформативні джерела з лісогосподарського виробництва в Україні в аспекті переходу економіки на ринкові засади. Предметом дослідження є використання земельних ресурсів для вирощування лісу, супутніх лісівництву продуктів, послуг. Доведено, що в процесі господарювання за принципом «державне управління лісами» облікова і статистична звітність формувались, переважно, стосовно «державного лісового фонду», тобто продукції лісівництва, замість землі. Відтак і назва ЦОВВ — Державне агентство лісових ресурсів України; і визначення терміна «лісогосподарське виробництво». Найбільших змін у лісогосподарському виробництві ХХ століття економіка підприємств і регіонів зазнала після прийняття Основ лісового законодавства Союзу РСР і Союзних республік. Тобто після визначення та внесення терміна «єдиний державний лісовий фонд» та терміна «землі державного лісового фонду» були втрачені механізми обліку й звітності ефективності використання земельних ресурсів за фінансовими показниками, зрештою — державної щодо них звітності й контролю. Висвітлено проблеми щодо оцінки стану земель за таксаційними категоріями їх обліку порівняно зі структурою Стандартної статистичної класифікації ЄЕК/ФАО. Запропоновано перейти на поділ земель лісових за екологічними компонентами лісових екосистем. Загалом, доведено помилковість наказу Держкомзему України від 23 липня 2010 р. № 548 «Про затвердження Класифікації видів цільового призначення земель», зареєстрованого Мін'юстом України, зокрема в категорії «землі лісові та інші лісисті», з віднесенням її до секції «Н», розділу 9, що суперечить Лісовому кодексу України та ССКЗ ЄЕК/ФАО. Сфера застосування результатів дослідження: органи менеджменту Держземагентства, Держлісагентства, Міністерство юстиції України, наукові установи агросфери, охорони природи і екологічної безпеки тощо.

Ключові слова: видатки, виробництво, земля, категорія, класифікація, кодекс, компонент, ліс, лісовий, лісогосподарський, надходження, облік, стандарт, ресурс.

З проголошенням Україною Незалежності (1991 р.) в економіці країни почала утворюватися істотна система державного управління в усіх галузях економіки, культури і виробництва, промисловості й транспорту. Насамперед, у сільському і лісовому господарстві, оскільки в їхньому підпорядкуванні відтоді перебуває домінантна частка основного природного багатства країни — земля, земельні угіддя, що становлять понад 86% площі країни. Саме вони є продуктивною силою, раціональне використання якої визначає розвиток сіль-

ськогосподарського і лісогосподарського виробництв, забезпечення ринку продовольчою продукцією, щодо лісівництва — в лісових матеріалах і продуктах їх перероблення для задоволення попиту населення, промисловості й торгівлі. Сільськогосподарське виробництво разом з лісогосподарським формують агросферу в складі національної економіки країни.

Все це є змістом використання земельних угідь у процесі реформування економічних і соціальних відносин та з огляду на проголошення державою Земельної реформи (1990 р.) і переформування механізмів їхнього економічного і соціального регулю-

вання. Основною відмінністю, зрозуміло, є ідентифікація суб'єктів господарювання, їх уособлена відповідальність за наслідки господарювання, досягнення самоокупності й прибутковості аграрного виробництва. Так, у лісогосподарському виробництві з використанням земельних ресурсів для його здійснення, вирощування головної його товарної продукції — деревини, а також створення супутніх лісівництва продуктів і соціальних функцій у виробництвах, де природні ресурси є продуктивною силою і компонентом виробничих відносин, перехід на ринкові принципи регулювання потребують ідентифікації суб'єктів господарювання — землекористувачів.

На це безпосередньо спрямовується, зокрема, Земельна реформа згідно з Постановою Верховної Ради Української РСР від 18 грудня 1990 р. № 563-ХІІ: *«Земельна реформа є складовою частиною економічної реформи, здійснюваної в Україні у зв'язку з переходом економіки держави до ринкових відносин. Завданням цієї реформи є перерозподіл земель з одночасною передачею їх у приватну та колективну власність, а також у користування підприємствам, установам і організаціям з метою створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, формування багатуокладної економіки, раціонального використання та охорони земель»* [1].

Проблеми у лісівництві розпочалися ще до проголошення Україною Незалежності, оскільки з часів формування механізмів державного централізованого управління лісами радянської пори об'єктом праці поступово стає «Єдиний державний лісовий фонд». «Землями державного лісового фонду визначаються землі, вкриті лісом, а також не вкриті лісом, але призначені для потреб лісового господарства» [2]. Тобто будь-яка земельна ділянка, *«землі вкриті лісом, а також не вкриті лісом, але призначені для потреб лісового господарства»* є державним лісовим фондом. Відтак, ключовим положенням віднесення земельних ділянок до певної облікової категорії землекористування є наявність на її поверхні лісової рослинності, біоценозу, або вони є

призначеними для цього. До площі обліку землекористування держава включає відповідні земельні ділянки різних землевласників/землекористувачів, незалежно від їх соціально-економічного призначення.

Наведені норми суперечать логічним принципам лісівництва як галузі рослинництва і лісогосподарського виробництва, а також земельному законодавству. Крім того, Лісовий кодекс України надає визначення: *«Ліс — тип природних комплексів (екосистема), у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище»* [3], так ніби у лісівництві йдеться не про землю, вкриту лісовою рослинністю, чи призначені для цього ділянки.

Передбачається дослідити зміст основоположних термінів «лісівництво», «лісове господарство», «лісогосподарське виробництво» тощо, які широко вживаються в обліковій і статистичній інформації галузі. Від правильного їх застосування залежить, врешті-решт, висвітлення і оцінка стану об'єкту праці у галузі лісівництва, обсяг і динаміка його продукції, структура лісових екосистем та показники економічної ефективності господарювання.

Мета дослідження — опрацювати чинні нормативно-правові акти з лісівництва, облікові й звітні джерела щодо земельних ресурсів.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Були опрацьовані чинні нормативно-правові акти з лісівництва, облікових і звітних джерел щодо обліку земельних ресурсів, накопичених у процесі становлення лісогосподарського виробництва, започаткування та розвитку лісогосподарського виробництва і лісокористування за його змістом стосовно використання головної продукції лісогосподарського виробництва — деревини у стані росту. Метод дослідження — діалектичний. Емпіричні дослідження

на основі накопичених фактів, їх вимірювання, порівняння і аналіз.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Термін «лісівництво» за ГОСТ 18486-87 колишнього Союзу РСР: «*Лісівництво — теорія і практика вирощування і невиснажливого використання лісу з метою задоволення народного господарства і населення в деревині та інших продукції, а також покращення лісу і підвищення його водоохоронно-захисних, середовищотворюваних і соціальних функцій*» [4]. Наведене визначення, зрозуміло, потребує осучаснення з урахуванням формування проголошених Урядом ринкових економічних відносин, у т.ч. з ідентифікацією суб'єктів у галузі землекористування.

Нині Інтернет-ресурс надає численні пропозиції з цього питання того чи іншого спрямування. Наприклад, Енциклопедія сучасної України пропонує визначити лісівництво як: «Галузь *рослинництва*, яка займається вирощуванням лісу для отримання деревини та інших продуктів, а також для використання його захисної, водорегулювальної, оздоровчої та соціальної функцій» [5]. Недоліки такого формулювання є очевидними. Головне — не висвітлюється об'єкт праці для здійснення лісівництва. Хоча лісівництво, як галузь рослинництва, починається з набуття права власності/постійного користування на земельну ділянку.

Облік і використання земельних ресурсів у лісівництві України. Досліджуємо лісгосподарське виробництво у галузі державного лісівництва в Україні. Слід зважати, що з часу його започаткування (поч. XVIII ст.) воно розвивалось на основі науково-організаційного забезпечення тодішнім Лісовим департаментом у мажах казенних (державних) лісів. Вважається, що основи лісоуправління заклав Петро I [6]. Так, лише в 1798 р. було створено Лісовий департамент, з якого розпочинається впровадження, так би мовити, державного управління лісами на основі матеріалів лісовпорядкування, систематичного ведення обліку і статистичної звітності за видатка-

ми на ведення лісгосподарського виробництва (ЛГВ) та отриманого лісового доходу (валовий дохід) суб'єктами ЛГВ. Йшлося про ліси, що належали державі, тобто казенні.

Є достовірні відомості, наприклад, щодо рівня надходження лісового доходу у рублях срібних за 1897 р. порівняно з 1804 р. Зокрема, у Київській губернії вони становили 1 153 114 руб. і 3 518 руб. сріблом відповідно [7]. Отже, обсяг надходжень до бюджету в 1897 р. був у 327 разів більшим порівняно з 1804 р. З тієї давнини у дискурсі й у складі нормативних положень висвітлювались саме ліси казенні, тобто ті, що мають особливе призначення і перебувають у розпорядженні казни. За часів формування в Україні централізованого державного управління лісами, до того ж планової економіки радянської пори XX століття, вони збереглися у вигляді Державного лісового фонду. Лише у другій половині XX століття в лісовому господарстві України цей термін набуває дещо невластивої йому суті.

В Основах лісового законодавства Союзу РСР і союзних республік була внесена ст. 4 «Єдиний державний лісовий фонд. Землі державного лісового фонду» з переліком усіх наявних і можливих потенційно землекористувачів [8]. У Лісовому кодексі України, з посиланням на вказаний документ, наведено визначення: «Єдиний державний лісовий фонд. Землі державного лісового фонду... складається з:

1) лісів державного значення, тобто лісів, які знаходяться у віданні державних органів лісового господарства, міських лісів, закріплених лісів і лісів заповідних;

2) колгоспних лісів, тобто лісів, які знаходяться на землях, наданих колгоспам у безстрокове користування» [2]. Хоча тим порушувались певні правові норми колективних господарств.

У назві ст. 4 ЛК України, як видно, йдеться про зовсім різні об'єкти соціально-економічних і земельних відносин: «землі лісового фонду» (1), і «Єдиний державний лісовий фонд» (2). Користування **Землями** лісового фонду регулюється Земельним

кодексом України. Користування Державним лісовим фондом — лісовим законодавством (тепер — у складі Держлісагентства України), тобто є результатом лісового землеробства. Кількість і якість продукції лісівництва повністю залежать від мистецтва лісівників господарювати на землі. Попит на користування лісовими ресурсами, насамперед, на деревину, на право зрубання дерев і виготовлення з них лісових матеріалів певного господарського призначення постійно підвищувався. Все це було об'єктивною необхідністю, адже зі збільшенням щільності населення, розвитком промисловості й транспорту, особливо залізничного, потреба в лісових матеріалах неухильно зростала.

Лісівництво, як галузь рослинництва і лісогосподарського виробництва, набуває організованого змісту на основі нормативних положень і їх наукового обґрунтування зі школи германського досвіду. Основні положення організації лісового господарства, порядок таксації лісів і лісовпорядкування були покладені в основу української школи, оскільки вони реалізовувались під егідою Лісового департаменту.

Практика українського лісівництва і організованого ведення лісогосподарського виробництва набула потужного розвитку у другій половині ХХ століття, фактично, з часу утворення Міністерства лісового господарства Української РСР (1947 р.). Згодом було створено Український аерофотолісовпорядний трест Всесоюзного

об'єднання «Ліспроєкт» з лісовпорядними експедиціями при ньому, з яких п'ять були розміщені у Києві й Ірпені, решта — в Харкові та Львові [9].

Завдяки цьому в Україні лісовпорядкування набуває системного і досконалого змісту із затвердженням **Інструкції з лісовпорядкування державного лісового фонду СРСР** [10]. Показники щодо таксації та обліку державного лісового фонду на всіх рівнях його організаційно-господарського поділу за вказаною інструкцією надавали керівним органам і спеціалістам можливість достовірної оцінки стану лісів, необхідних для вжиття лісогосподарських заходів, також раціональних обсягів лісокористування зі складу лісових насаджень (деревостанів). Найбільш прийнятною на момент проголошення Незалежності є інформація щодо стану лісів Державного лісового фонду України за показниками його обліку на 1 січня 1988 р. (табл. 1) [11].

Певні проблеми зі значенням таксаційних показників земель Державного лісового фонду (ДЛФ) України виникають з огляду на те, що в 1989 р. ЄЕК/ФАО ООН на Конференції європейських статистиків була прийнята Стандартна статистична класифікація землекористування [12]. До того, зрозуміло, такої класифікації не було і не йшлося про облік землекористування за європейськими стандартами. В Україні значення і зміст таксаційних показників щодо земель ДЛФ були встановлені згаданою Інструкцією [10].

Таблиця 1

Площа земель лісового фонду на 1 січня 1988 р. за категоріями обліку, тис. га

Регіон	Загальна площа	Землі лісові						Землі нелісові	Крім того, передані у довгострокове користування
		Вкриті ЛР*		Не зімкнуті лісові культури	Лісові росадники, плантації	Тимчасово не ВЛР**	Усього		
		Усього	у т.ч. лісові культури						
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Україна	7175	6151	2953	195	19	102	6467	638	70

Примітка (до табл. 1, 2): *ЛР — лісова рослинність, **ВЛР — вкриті лісовою рослинністю.

Для адаптації обліку землекористування в Україні до законодавства країн ЄС Держкомзем України (цьому посприяли висококласні керівники) розробляє Інструкцію з заповнення державної статистичної звітності з кількісного обліку земель, в основу якої «*покладені Стандартна статистична класифікація землекористування ЄЕК... та Класифікація видів економічної діяльності ДК 009-96* [13]. Вона була затверджена за наказом Державного комітету статистики України від 05.11.98 р. № 377.

Викладене свідчить про необхідність адаптації найважливіших таксаційних показників земель ДЛФ обліку 1988-го і наступних років до законодавства ЄС. Для кваліфікованих спеціалістів це не є проблемою за наявності відповідних джерел обліку. Найпершим показником, зрозуміло, є площа земельних ресурсів, наданих на право постійного користування суб'єктам лісгосподарського виробництва чи інших видів економічної діяльності. Одним з найважливіших і найвагоміших показників є загальна площа земель ДЛФ «Загальна площа», налічує 18 граф, так би мовити, показники першого рівня – «землі лісові», «землі нелісові» і «землі передані в довгострокове користування». Своєю чергою категорії першого рівня поділяються на підкатегорії другого рівня. Зокрема, «землі лісові» поділяються на категорії: «вкриті лісовою рослинністю»; «незімкнуті лісові культури»; «лісові розсадники і плантації»;

«тимчасово не вкриті лісовою рослинністю»; «крім того, передані в довгострокове користування» (табл. 1). Тобто за обліком земель Державного лісового фонду на 1 січня 1988 р.

З 1989 р., як вказано вище, набирає чинності в європейському законодавстві Стандартна статистична класифікація землекористування ЄЕК/ФАО ООН, з дещо іншим його поділом на облікові категорії різних рівнів. Держкомзем України враховує відповідні зміни згаданою вище Інструкцією [13]. Останнє потребує зважати на ці зміни та актуалізувати їх у практичній виробничій діяльності. Нижче наводимо відповідні дані обліку на 1 січня 1988 р. (табл. 2), реформовані з урахуванням ССКЗ ЄЕК/ФАО ООН та нових наукових досліджень стосовно класифікації землекористування в Україні. «*Потрібні облік і моніторинг лісових екосистем, які наявні давно зі здійсненням лісівництва, але їх зовсім не висвітлюють у звітній і науковій інформації*» [13]. Практична значущість з формування поділу і обліку земель не за їх категоріями, а за компонентами лісових екосистем, є очевидною (рис. 1). Це стосується суб'єктів господарювання державного лісівництва. Певною мірою, їх можна було б порівнювати з колишніми казенними лісами, бо держава (через Держлісагентство України) встановлює механізми щодо організації ЛГВ і лісочористування, у т.ч. щодо виробництва лісових матеріалів, їх транспортування,

Таблиця 2

Площа земель лісового фонду на 1 січня 1988 р. за реформованими категоріями обліку, тис. га

Регіон	Загальна площа	ВЛР* прирні	Землі лісові за екологічними компонентами					
			ВЛР штучні	Лісові розсадники, плантації	Тимчасово не ВЛР	Службово-технічні ЛО	Усього	Землі нелісові
А	1	2	3	4	5	6	7	8
Україна	7175	3198	2953	19	102	121	6467	708
%	100	44,6	41,2	0,3	1,4	1,7	90,1	9,9
% за екологічними компонентами		49,5	45,7	0,3	1,6	1,9	100	х

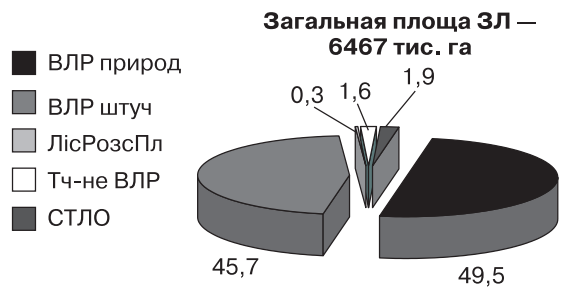
перероблення і реалізації відповідної продукції.

Так, ЛК України, розробником якого з часу Незалежності було Міністерство лісового господарства, встановлює іншу норму: «Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави» [14].

Що означає вислів «*перебувають під охороною держави*» — не встановлено. Але у ст. 28¹ ЛК України йдеться, зокрема: «*Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства... 2) здійснює державний контроль за додержанням нормативно-правових актів щодо ведення лісового господарства*». З урахуванням змісту ст. 1 ЛК України вказана норма набуває Всеукраїнського поширення на земельні ділянки з наявністю лісової рослинності з площі 0,1 га «*незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають*», як данина вірності системі державного управління лісами в Україні з 60-х років минулого століття...

Окремо зауважимо, що наведена система поділу земельних ресурсів у лісгосподарському виробництві за екологічними компонентами (табл. 2), замість вживаного десятиліттями *поділу лісового фонду за категоріями земель*, багаторівневого, тобто за підкатегоріями [15], є більш інформативною, зрозумілою для використання в практичній діяльності тощо. У Короткому довіднику з лісового фонду України на 1 січня 1988 р. було 19 граф, у т.ч. й тих, що не відносяться до лісгосподарського виробництва, а потрібних лише для балансу земельного обліку. У складі обліку 1996-го, 2002-го, 2011-го років їх налічувалося 25, належно не узгоджених з системою обліку європейського законодавства.

Зауважимо, що показники фінансово-економічної діяльності суб'єктів господарювання з державного лісівництва в до-

Розподіл земель лісових Державного агентства лісових ресурсів України за екологічними компонентами лісових екосистем на 1.01.1988 р., %

відниках з лісового фонду, які періодично розробляються на регіональному і державному рівнях, не висвітлюються. Система звітності суб'єктів господарювання з лісівництва в українських губерніях царської доби, яка здійснювалась щорічно перед губернськими земствами, була прибутковою, «*як приклад господарювання з точки зору не лісокористування, а землекористування, з підзвітністю ідентифікованих землекористувачів перед органами губерньського земства*» [16]. Та система втратила чинність в радянську добу, а з проголошенням Земельної реформи в Україні та переходом економіки держави на ринкові засади не набула її відновлення. Навпаки, колишні лісгоспи (лісові господарства), як землекористувачі з радянського законодавства, «приватизували» назву «постійні лісокористувачі» і ніякою мірою не наголошують на тому, що відносяться до землекористувачів. Слово «лісокористувач» у ЛК України повторюється 50 разів, переважно недоречно, але жодного разу — з віднесенням галузі лісівництва до аграрного сектора економіки.

До того ж, незважаючи на Європейське лісове законодавство і ССКЗ ЄЕК/ФАО ООН стосовно цільового призначення земель, згідно з наказом Держкомзему України від 23 липня 2010 р. № 548 «Про затвердження Класифікації видів цільового призначення земель» категорію обліку землекористування «Землі лісові та інші лісисті» зареєстровано у Міністерстві

юстиції України 01 листопада 2010 р. за № 1011/18306, віднесено до секції «Н», розділу 9. За чинною в Україні Класифікацією ВЕД Держстандарту України, узгодженою з європейським законодавством, вид «лісове господарство та пов'язані з ним послуги» внесено до секції «А» «Сільське господарство, мисливство, лісове господарство», розділ 02. Це тому, що в Україні з 2004 р. діє Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, прийнята Законом України від 15 квітня 2004 р. Вона була введена з *«метою... забезпечення ефективності функціонування ринків, що перебувають у стані природної монополії, на основі збалансування інтересів суспільства, суб'єктів природних монополій та споживачів їх товарів»* з його принципом *«Acquis communautaire»* та *Європейського Союзу* [17].

Про збалансоване і раціональне користування земельними ресурсами, як головним природним ресурсом країни, за абсолютної неузгодженості термінів та їх опису у галузі держаного лісівництва, їх невідповідності вказаному принципу *Acquis communautaire*, говорити складно, до того ж з урахуванням переходу національної економіки на ринкові засади. На прикладі згаданого вже Короткого довідника з лісового фонду Української РСР [16] спостерігається відсутність інформації щодо стану і розвитку збалансованого використання головної продукції ЛГВ за найважливішими його показниками, як от: середній обсяг користування лісом ($\text{м}^3/\text{га}_3$); загальна сума операційних видатків бюджетної діяльності (руб./га_{злп} та руб./га_{зл}); лісовий доход (усього, тис. руб. та питомий доход, руб./га_{зл}). Аналіз фінансово-економічної діяльності можна опрацьовувати за наявності відповідних показників у обліковій та статистичній інформації, починаючи з суб'єктів лісгосподарського виробництва, на зразок досвіду колишніх земств [16].

У цьому аспекті слід згадати твердження німецького вченого XIX століття А. Росмеслера про те, що *«завдання лісного теж саме, що і садовода і землероба: сіяти і вирощувати рослини»* [18]. Останнє підтвер-

джує, що лісгосподарське виробництво є галуззю аграрного сектора економіки, а сучасні суб'єкти господарювання з лісівництва й інших видів економічної діяльності з наявністю в їх межах землекористування земель лісових є землекористувачами (об'єкти природно-заповідного фонду, національні парки, заказники тощо). Всі землекористувачі мають використовувати землі, надані їм у власність/постійне користування, з урахуванням досягнень, а також еколого-економічних вимог міжнародної спільноти. Зокрема, *«використовувати землю таким чином, щоб отримувати від цього на стійкій основі найбільшу користь... вибирати найбільш правильні й прийнятні альтернативи, пов'язані з соціальним і економічним розвитком із захистом і покращенням навколишнього середовища»* [19].

Нарешті, маємо повернутись до термінів «лісівництво» та «лісгосподарське виробництво». Термін «лісівництво» за чинним із радянських часів ГОСТ 18486-87 містить доволі недосконалий опис: *«Теорія і практика вирощування і невиснажливого використання лісу з метою задоволення народного господарства і населення в деревині й іншій продукції, а також поліпшення лісу і підвищення його водоохоронно-захисних, середовищотвірних і соціальних функцій»* [20], не випадково, зрозуміло, з непрямым доступом в Інтернет-ресурсі, обмежуючи належну в ринковій економіці прозорість і гласність для громадськості й зацікавлених партнерів суміжних і секторальних виробництв. Хоча з самої назви видно, що текст є перекладом на українську мову зі згаданого вище ГОСТ 18486-87. Тому змушені вдаватись до інших джерел інформації. Зокрема, до Української енциклопедії лісівництва (табл. 3).

За порівняння наведеного опису термін «лісове господарство» розглядається як галузь виробництва, що мають враховувати сучасні менеджери лісового сектора країни, наприклад, керівні й наукові працівники Держлісагентства України. Слід відзначити також, що у наведеному визначенні терміна «лісівництво» не йдеться про вирощування лісу у межах земельних угідь,

**Визначення термінів «лісівництво» та «лісове господарство»
за Українською енциклопедією лісівництва [21]**

Лісівництво	Лісове господарство
«Галузь рослинництва, яка займається вирощуванням лісу для одержання деревини, інших продуктів лісу та використання його з захисними, водорегулюючими, лікувально-оздоровчими, естетичними цілями» [с. 422].	«Галузь виробництва, яка займається вирощуванням, відновленням і охороною лісів, підвищенням їх продуктивності і якості, забезпеченням раціонального використання земель лісового фонду» [с. 424].

з урахуванням типів лісорослинних умов. І це зовсім не випадково, адже, починаючи із запровадження державного управління лісами в радянські часи, термін «лісове господарство» розглядається як *«галузь матеріального виробництва, до функцій якої входять: вивчення і облік лісів, їх відтворення, охорона від пожеж, шкідників і хвороб, регулювання лісокористування, контроль за використанням лісових ресурсів»* [22] (переклад з російської мови). Так, йдеться не про використання земель для здійснення лісогосподарського виробництва, а про знеособлене «ліси», точніше — про лісові ресурси як продукцію лісівництва. Хоча на ті часи лісові ресурси (деревина, супутні лісівництву, побічні та другорядні споживчі вартості, природотворчі функції тощо) й мали переважно природне походження, але це не змінює їх зв'язку з аграрним виробництвом. Тобто йдеться про зв'язок з використанням земельних ресурсів як продуктивної сили для вирощування лісу.

Отже, у наведеному визначенні слово «матеріальне» на сьогодні доцільним замінити словом «аграрне», більш точно — «агро-екологічне». Адже, лісівництво є галуззю рослинництва, яка займається використанням земель для вирощуванням лісу як головної його товарної продукції для одержання і реалізації деревини, інших продуктів і споживчих вартостей лісогосподарського виробництва, послуг та невід'ємних від нього природотвірних функцій. Тобто йдеться про не пряме використання деревини для виробництва матеріальних цінностей (споживчих вартостей), а тільки за допомогою багатоопераційних заходів у процесі вирощування лісу від збору на-

сіння лісових порід, вирощування посадкового матеріалу, підготовки ґрунту тощо. На цій основі слід формувати фінансово-економічні відносини з власником природних ресурсів і забезпечувати ведення самоокупного і прибуткового господарювання на засадах ринкової економіки.

Галузевий менеджмент державного управління у лісовому господарстві й підпорядковані йому науково-дослідні організації, проектні та інші установи продовжують розглядати ліс і лісові ресурси як такі, що мають природне походження, нібито за часів вудмейстерства... А не як земельні ресурси, земельні ділянки для вирощування лісу як головної продукції лісогосподарського виробництва, їх реалізації суб'єктам лісопромислової діяльності для одержання доходу. Питання фінансово-економічних відносин, як і в часи централізованого державного управління лісами, залишаються десь в аналах планово-бухгалтерських звітів, без прозорого до них доступу.

Отже, на сучасному етапі реформування економіки країни є доцільним провести необхідні уточнення щодо нормативно-правових актів, у т.ч. щодо впровадження в офіційний обіг поняття «лісогосподарське виробництво». Як приклад, для обговорення пропонуємо таке його визначення: *«Лісогосподарське виробництво — використання у межах земель лісогосподарського призначення, наданих суб'єктам господарювання з лісового господарства, інших видів економічної чи прикладної діяльності, придатних для вирощування лісу як головної продукції агро-екологічного лісівництва, формування на цій основі самоокупності й прибутковості господарювання».*

Наголосимо, що реформована схема поділу земельних ресурсів у лісогосподарському виробництві за екологічними компонентами (табл. 2), замість вживаного десятиліттями *поділу лісового фонду за категоріями земель*, є більш лаконічною й інформативною для практичного використання [15].

ВИСНОВКИ

Перенасичене побічними словами визначення у ЛК України терміна «ліс»: «тип природних комплексів (екосистема)...», а також невідповідність його європейському законодавству, ускладнює ведення обліку земель і статистичної звітності щодо землекористування, організації виробництва і висвітлення фінансово-економічних показників ефективності лісгосподарського виробництва.

Визначення терміна «лісівництво» за державним стандартом як практики вирощування і **невиснажливого використання лісу** помилково зміщує об'єкт економічних відносин (предмет праці «земля» замінюється словом «ліс»), що є продукцією лісівництва у процесах: «рубка лісу — лісовідновлення» або «заліснення ділянки землі — рубка лісу».

Лісгосподарське виробництво як частина галузі рослинництва «Лісівництво» у національній школі його становлення і роз-

витку організаційно не відокремлювалась, хоча потреба в цьому була і залишається очевидною.

З урахуванням викладеного необхідно:

- 1) Істотно доопрацювати Лісовий кодекс України, а також Інструкцію з лісовпорядкування в аспекті основоположних термінів та їх опису (у складі Держлісагентства України) з огляду на те, що об'єктом праці є земля, а продукцією лісівництва — ліс (деревина), супутні лісівництву споживчі вартості, послуги та природотвірні функції.
- 2) Прийняти до уваги, що лісівництво здійснюється тільки у межах, визначених юридично, шляхом використання земель для вирощування лісу за головними лісоутворювальними породами, з урахуванням їх природної продуктивності та згідно з типами лісорослинних умов у процесі лісгосподарського виробництва.
- 3) Враховувати, що за європейським законодавством «Ліс у розумінні закону, це — земля, вкрита лісовою рослинністю та призначена для цієї цілі», і що згідно з Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС» (2004 р.) під час складання основоположних термінів та їх опису для обліку і звітності в лісгосподарському виробництві Держлісагентства України слід керуватись принципом «*Acquis communautaire*» з метою адаптації їх до європейського законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про земельну реформу: Постанова Верховної Ради Української РСР від 18 грудня 1990 року № 563-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-12>
2. Лісовий кодекс Української РСР / Міністерство лісового господарства Української РСР. — К.: Урожай 1981. — 59 с.
3. Лісовий кодекс України. Документ 3852-ХІІ. Редакція від 01.01.2019 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>
4. Лесоводство. Термины и определения: ГОСТ 18486-87 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://docs.cntd.ru/document/gost-18486-87>
5. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]. — 2014. — Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=55624
6. Історія розвитку лісового права і законодавства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://studme.com.ua/1597012214669/pravo/istoriya_razvitiya_lesnogo_prava_zakonodatelstva.htm
7. Столетие учреждения Лесного департамента. 1798–1898. — СПб.: Типо-литография Ю.Я. Римана, Виленский пер. 6, 1898. — 251 с. — (Факсимильное издание Федеральной службой лесного хозяйства России, 1998).
8. Основы лесного законодательства Союза ССР и Союзных республик. Утверждены Законом СССР от 17 июня 1977 г. (с изменениями и дополнениями) // Сборник нормативных материалов по лесному хозяйству / Сост. Л.Е. Михайлов, А.Б. Бронина. — М.: Лесн. пром-сть, 1984. — С. 7.
9. Основные этапы лесоустройства УССР за 50 лет (1917–1967 гг.): Краткий историческая очерк

- [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.openforest.org.ua/126265/>
10. Инструкция по устройству Государственного лесного фонда СССР. Ч. I / Государственный комитет по лесной, целлюлозно-бумажной, деревообрабатывающей промышленности и лесному хозяйству при Госплане СССР. — М., 1964. — 127 с.
 11. Краткий справочник по лесному фонду Украинской ССР на 1 января 1988 г. / Министерство лесного хозяйства УССР. ДСП. — К., 1989. — 119 с.
 12. Стандартна статистична класифікація землекористування ЄЕК/ФАО ООН / Статистична комісія і Європейська економічна комісія. Конференція європейських статистиків. Тридцять сьома пленарна сесія. — Женева (12–16 червня 1989 р.).
 13. Инструкция з заповнення державної статистичної звітності з кількісного обліку земель (Із змінами) [Електронний ресурс] / Державний комітет України по земельних ресурсах. — К., 1998. — 53 с. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0788-98>
 14. Фурдичко О.І. Землі лісові як об'єкт праці та екологічних спостережень у лісівництві / О.І. Фурдичко, А.М. Бобко // Вісник аграрної науки. — 2013. — № 7. — С. 60–64.
 15. Дребот О.І. Ліси та лісівництво в Україні: стан і економічні наслідки землекористування у дзеркалі часу / О.І. Дребот, А.М. Бобко // Економіка України. — 2015. — № 1. — С. 88.
 16. Закон України «Про природні монополії» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-14>
 17. Фурдичко О.І. Екологічні проблеми природокористування в науці і практиці лісогосподарського виробництва / О.І. Фурдичко // Вісник національної академії наук України. — 2012. — № 4. — С. 39–47.
 18. Програма дійсвий: Повестка дня на 21 век і другие документи конференції в Рио-де-Жанейро в популярном изложении. — Женева: Публикация Центра «За наше общее будущее», 1993. — 10 с.
 19. Лісівництво. Терміни та визначення: ДСТУ 3404-96 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/593498/>
 20. Українська енциклопедія лісівництва / за ред. С.А. Генсірука / Національна академія наук України, Наукове товариство ім. Шевченка, Державний комітет лісового господарства України. — Львів, 1999. — 464 с.
 21. Лесная энциклопедия. Т. I / под ред. Г.И. Воробьева. — М.: Сов. энциклопедия, 1985. — 563 с.

REFERENCES

1. Pro zemelnu reformu. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainskoi RSR vid 18 hrudnia 1990 roku № 563-XII [On Land Reform: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-12> [in Ukrainian].
2. Lisovyi kodeks Ukrainskoi RSR [Forest Code of the Ukrainian SSR]. (1981). Kyiv: Urozhai [in Ukrainian].
3. Lisovyi kodeks Ukrainy. Dokument 3852-XII [Forest Code of Ukraine]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12> [in Ukrainian].
4. Lesovodstvo. Terminy u opredeleniya [Forestry. Terms and Definitions]. (n.d.). [HOST 18486-87.docx.cntd.ru](http://docs.cntd.ru). Retrieved from <http://docs.cntd.ru/document/gost-18486-87> [in Russian].
5. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of Modern Ukraine]. (n.d.). esu.com.ua. Retrieved from http://esu.com.ua/search_articles.php?id=55624 [in Ukrainian].
6. Istoriia rozvytku lisovoho prava i zakonodavstva [History of forest law and legislation]. (n.d.). studme.com.ua. Retrieved from: https://studme.com.ua/1597012214669/pravo/istoriya_razvitiya_lesnogo_prava_zakonodatelstva.htm [in Ukrainian].
7. Stoletye uchrezhdeniya Lesnogo departamenta. 1798–1898 [Centenary of the Forestry Department. 1798–1898]. (1998). SPb.: Tipo-litografiya Ju.Ja. Rimana; Faksymylnoe yzdanye Federalnoi sluzhboi lesnogo khoziaistva Rossyy [in Russian].
8. Mykhailov, L.E., Bronyna, A.B. (Eds.). (1984). Osnovy lesnoho zakonodatelstva Soiuzu SSR y Soiuznykh respublik. Utverzhdeny Zakonom SSSR ot 17 yuniia 1977 h. [Fundamentals of forest legislation of the USSR and Union Republics]. *Sbornyk normatyenykh materiyalov po lesnomu khoziaistvu [Collection of regulatory materials for forestry]*. Moskva: Lesnaja promyshlennost' [in Russian].
9. Osnovnye etapy lesoustroistva USSR za 50 let (1917–1967). Kratkyi ystorycheskaia ocherk [The main stages of forest management of the Ukrainian SSR for 50 years (1917–1967)]. (n.d.) www.openforest.org.ua. Retrieved from: <https://www.openforest.org.ua/126265/>
10. Ynstruktsiia za ustroystvu Hosudarstvennogo lesnogo fonda SSSR. Chast pervaia [Instructions for the device of the State Forest Fund of the USSR. Part I]. (1964). Moskva [in Russian].
11. Kratkyi spravochnyk po lesnomu fondu Ukraynskoi SSR na 1 yanvaria 1988 h. [Quick reference to the forest fund of the Ukrainian SSR on 1st January 1988]. (1989). Kiev [in Russian].
12. Standartna statystychna klasifikatsiia zemlekorystuvannia YEEK/FAO OON [Standard statistical classification of UNECE / FAO land use]. (1989). Zheneva [in Ukrainian].
13. Instruktziia z zapovnennia derzhavnoi statystychnoi zvitnosti z kilkisnoho obliku zemel [Instruction for completing national statistical reporting on quantitative land registration]. (n.d.). zakon2.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0788-98>

14. Furdychko, O.I., Bobko, A.M. (2013). Zemli lisovi yak ob'iekt pratsi ta ekolohichnykh sposterezhen u lisivnytstvi [Forest lands as objects of work and environmental observations in forestry]. *Visnyk ah-rarnoi nauky — Bulletin of agrarian science*, 7, 60–64 [in Ukrainian].
15. Drebot, O.I., Bobko, A.M. (2015). Lisy ta lisivnytstvo v Ukraini: stan i ekonomichni naslidky zemle-korystuvannia u dzerkali chasu [Forests and forestry in Ukraine: the state and economic consequences of land use in the mirror of time]. *Ekonomika Ukrainy — Ukraine economy*, 1, 88 [in Ukrainian].
16. Zakon Ukrainy «Pro pryrodni monopolii» [Law of Ukraine «On Natural Monopolies»]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-14> [in Ukrainian].
17. Furdychko, O.I. (2012). Ekolohichni problemy pryrodokorystuvannia v nautsi i praktytsi lisohospodarskoho vyrobnytstva [Environmental problems of nature management in science and practice of forestry production]. *Visnyk Natsionalnoi Akademii Nauk Ukrainy — Bulletin of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine*, 4, 39–47 [in Ukrainian].
18. *Prohramma deistvyi: Povestka dnia na 21 vek y druhye dokumenty konferentsiy v Ryo-de-Zhaneiro v populiarnom yzlozheny [Program of action: Agenda 21 and other documents of the Rio de Janeiro conference in a popular presentation]*. (1993). Geneva [in Russian].
19. Lisivnytstvo. Terminy ta vyznachennia [Forestry. Terms and definitions]. *DSTU 3404-96. www.twirpx.com*. Retrieved from: <https://www.twirpx.com/file/593498/> [in Ukrainian].
20. Hensiruk, S.A. (Ed.) *Ukrainska entsyklopediia lisivnytstva [Ukrainian Encyclopedia of Forestry]*. (1993). Lviv [in Ukrainian].
21. Vorobëv, H.Y. (Ed.) (1985). *Lesnaia entsyklopedyia. T. I [Forest Encyclopedia. T. I]*. Moskva: Sov. Jenciklopedija [in Russian].

Стаття надійшла до редакції журналу 28.01.2020
